

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Katarzyny Wędrychowicz

*Teoria i analiza języków specjalistycznych na przykładzie języków specjalistycznych
z dziedziny medycyny oraz zarządzania*

napisanej pod kierownictwem naukowym prof. dra hab. Antoniego Dębskiego

1. Uwagi wstępne

Obcowanie z licznymi językami specjalistycznymi stało się swoistym *signum temporis* naszej współczesności. Wystarczy zakupić nowy elektroniczny sprzęt AGD, lub też komputer najnowszej generacji, aby doświadczyć wielu trudności w zrozumieniu poleceń, uwag i opisów zawartych w instrukcji obsługi sprzętów, których nazwy są często mylące. Nie dziwi więc wielkie zainteresowanie lingwistów, przekładoznawców i glottodydaktyków tą, często zadziwiającą, formą metajęzyka. W badaniach lingwistycznych pojawiły się już od zarania trzy główne nurty badawcze, definiowane potrzebami wynikającymi z użytkowania języka specjalistycznego, są nimi nurt aplikatywno-komunikacyjny, nurt translatoryczny oraz nurt typowo lingwistyczny, analizujący terminologię w różnych perspektywach języka – od leksykografii po składnię, logikę semantyczną i stylistykę. Osobnym, nierzadko obecnym we współczesnym piśmiennictwie naukowym jest nurt dydaktyczny, w którym badacze starają się odnaleźć najskuteczniejsze sposoby nauczania języka specjalistycznego.

Ostatnia dekada to okres intensyfikacji badań nad językiem specjalistycznym często nazywanym (za wzorcem anglojęzycznym) językiem do celów lub zadań specjalnych. Efektem tychże badań są liczne publikacje polsko- i obcojęzyczne, w których najcenniejszym aspektem są poszukiwania właściwej metodologii badawczej, zawsze stanowiącej najsłabszy punkt w pracach młodych lingwistów.

Tytuł pracy jest nieporadny stylistycznie ze względu na niefortunną tautologię. Być może należałoby powtórzenie zastąpić „technolektem” lub „terminologią”. Samo użycie liczby mnogiej „języki specjalistyczne” sugeruje czytelnikowi perspektywę wielojęzyczną, a tymczasem chodzi li tylko o język niemiecki. Radziłbym przemyśleć głębiej problem tytułu pracy, gdy obecny jest nie do zaakceptowania.

Rozprawa doktorska magister Katarzyny Wędrychowicz liczy 215 stron i składa się z krótkiego wstępu (7-12), w którym przedstawiono kompozycję całej rozprawy, bez jakiegokolwiek odniesienia się do dorobku naukowego analizującego języki specjalistyczne medycyny i zarządzania. Po introdukcji przedstawiono pięć rozdziałów – dwa mające charakter prezentacji dotychczasowego dorobku w zakresie procesów komunikacyjnych (13- 38), oraz komunikacji specjalistycznej, widzianej głównie jako wyznacznik nauczania dorosłych (39-80), gdzie chodzi nauczanie języka obcego. Rozdział trzeci (81-112) prezentuje ogólną charakterystykę wybranych terminów specjalistycznych z medycyny i zarządzania i próbę ich analizy porównawczej. W rozdziale czwartym (113-147) podjęto próbę typologii narzędzi determinujących skuteczne nauczanie języków obcych. Piąty rozdział (148-182) prezentuje badanie praktyczne, oparte bowiem na badaniu pokażnej, bo 500-osobowej grupy respondentów w celu sprawdzenia ich postaw wobec różnic pomiędzy strukturami języka specjalistycznego medycyny i zarządzania, zdefiniowania głównych problemów w ich opanowaniu oraz motywacji do uczenia się języka obcego. Rozdział ten kończą wnioski i dyskusja. Nie wydzielono osobnej części, w której należało dokonać generalnej konkluzji całego rozprawy. Pracę zwieńcza bibliografia (189-201) i spisy tabel, grafów oraz schematów. Do rozprawy dołączono Aneksy zawierające teksty ankiet.

2. Ocena merytoryczna rozprawy

Prawdą jest, że zestawienie tak odmiennych dyscyplin zawodowych, jak medycyna i zarządzanie – a w tym przypadku także specjalistycznych języków obu dziedzin - jest rzadkością, jednakże można odnaleźć prace zawierającą podobne komparatystyczne elementy badawcze. Być może impulsem do stworzenia takiego badania jest powstawanie nowych zawodów z pogranicza medycyny i biznesu (mówi o tym chociażby Anita Magowska i Marcin Moskaiewicz – współredaktorzy monumentalnej pracy *Medizin und Sprache – die Sprache der Medizin*, wydanej w 2015 w oficynie Peter Lang). Rok temu ukazało się też 11. Wydanie cenionej pracy Davi-Ellen Chabner *The Language of Medicine*, bez której trudno obejść się w badaniach nad tym metajęzykiem. Być może należałoby sięgnąć do tych dwóch prac (w niniejszej recenzji nie ma miejsca na przytoczenie wielu innych), aby uchwycić istotę komunikacyjną i funkcjonalność języka medyków.

Położenie akcentu na komunikację oraz na komunikację specjalistyczną pozostaje w pewnej sprzeczności z tytułem rozprawy, zapowiadającym pogłębioną analizę i próbę sformułowania nowej teorii obu języków specjalistycznych. Wszak pierwszy rozdział o znaczeniu procesów komunikacyjnych w rozwoju społeczno-zawodowym (13-38) prezentuje zagadnienia powszechnie znane i nie zawsze przydatne w dyskursie naukowym rozprawy, głównie przez słaby związek z lingwistycznym podejściem do procesu komunikacyjnego (Autorka w prezentowanym dyskursie

„tkwi” w okowach podejścia socjologicznego, przytaczając prace socjologów, co potwierdzają odsyłacze w tekście). Prezentowane sądy są w połowie drugiej dekady XXI. wieku po części nieaktualne (vide – najnowsze prace Zdzisława Nęckiego, Ireneusza Krzemińskiego etc.). Zabrakło jednak podejścia typowo językoznawczego w stylu wciąż czytanego Ludwiga Wilske, nie wspominając już o najnowszych pracach dotyczących komunikacji językowej, których ukazało się kilkadziesiąt na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat. Wiele do życzenia pozostawia też treść drugiego „komunikacyjnego” rozdziału, poświęconego komunikacji specjalistycznej, mającej być jednym z wyznaczników nauczania dorosłych. Przytaczany w pracy Hartwig Kalverkömpfer zredagował i wydał w 2016 roku tom zbiorowy *Fachkommunikation im Fokus – Paradigmen, Positionen, Perspektiven* (Frank&Timme), której lekturę gorąco polecam, głównie dla potrzeb emendacji rozdziału drugiego. W tej samej oficynie rok temu znana także w Polsce Katja Klammer opublikowała rzeczową i pomocną w badaniach „komunikacyjnych” monografię *Denkstile in der Fachkommunikation der Technik- und Sozialwissenschaften: Fakten und Kontraste im Deutschen und Englischen*. Praca niemieckiej badaczki przynosi wiele dobrych pomysłów, które można byłoby też zastosować w ocenianej rozprawie (wszak większość terminów medycznych to technolekty, a terminów ekonomicznych i managerskich to socjo- lub też legalekty).

Pochylenie się nad istotą języka specjalistycznego (Language for Specialist/Specific Purposes - LSP, Fachsprache - FS) wymagałoby stosownej aktualizacji poglądów na jego strukturę i funkcje. Uległy one zmianom w najnowszych badaniach. Dwa lata temu ukazała się w Cambridge Scholar Publishing ważna monografia zbiorowa pod redakcją Giuliany Garzone, Dermota Heaney i Georgii Riboni *Language for Specific Purposes. Research and Translation across Culture and Media*, rok wcześniej te trzy autorki napisały esej *Approaches to Teaching LSP. An Introduction*, gdzie zebrano najnowsze teorie i poglądy porządkujące definicję języka specjalistycznego i możliwe strategie jego nauczania. Lektura tych prac ma jeszcze jeden pożytek, zawiera bowiem cenne wskazówki metodologiczne, tak istotne w badaniu tego metajęzyka. W 2014 roku pojawiła się niewielka praca młodej badaczki z Lancaster University - Tineke Brunfaut *LSP: Current and Future Issues*, gdzie przedstawiono fundamentalne dla badań lingwistycznych podstawy metodologiczne, skupiające się głównie na komunikacyjnych i funkcjonalnych aspektach języków specjalistycznych. Praca ta nawiązuje do poczytnej monografii zbiorowej pod redakcją Lourdes Sánches-López z 2013 roku *Scholarship and Teaching on Languages for Specific Purposes* (University of Alabama and Birnigham) dostępnej także online. Trudno pominąć przytoczone prace, przystępując do trudnej dyskusji o współczesnych formach i zastosowaniach języka specjalistycznego, jako takiego (monografię tę cytuje m. in. Thorsten Roelcke w swoich pracach po 2014 roku). Musi więc dziwić fakt, że w dyskusji nad istotą języka specjalistycznego przytoczono ważne, ale już nie zawsze

aktualne prace z przełomu XX. i XXI. wieku, pomijając przy tym publikacje z ostatnich lat. Pewien niedosyt budzi lektura rozważań dotyczących kategoryzacji języków specjalistycznych w świetle antropocentrycznych teorii językowych. W pracy przytoczono cenną pracę Sambora Gruczy o tezach antropocentrycznej teorii języków z 2010 roku, jednakże nie uwzględniono nowszych tendencji w spojrzeniu na język z perspektywy antropocentrycznej (mam tu na myśli dwie istotne dla tego rodzaju rozważań prace: Silvii Bonacchi *Höflichkeitsausdrücke und anthropozentrische Linguistik* (2011) oraz Franciszka Gruczy z 2012 roku *Antropocentryczna a paradygmatyczna (tradycyjna) lingwistyka (stosowana) i kulturologia (stosowana)* w „Lingwistyce Stosowanej”). Podzielam pogląd, że idiolekt specjalistyczny jest efektem operacji jego użytkownika (u tłumacza – specjalisty jest to translat), jednakże dodajmy, że jedynym sposobem jego ewaluacji jest funkcjonalność komunikacyjna (zob. prace Władimira Kutza i Radegundis Stolze).

Cenną częścią rozdziału drugiego jest dociekanie wpływu komunikacji specjalistycznej na nauczanie językowe dorosłych. Jest to szczególnie ważne w dzisiejszych realiach postępu naukowego i technicznego, przynoszącego każdego dnia nie tylko nowe terminy, lecz także nowe rodzaje tekstów specjalistycznych. Tu polecałbym lekturę wspomnianej już pracy Olega Tarnopolskiego z 2012 roku *Constructivist Blended Learning Approach to Teaching English for Specific Purposes* (De Gruyter), rzucającej nowe światło na znaczenie glottodydaktyki w nauczaniu języków specjalistycznych (Tarnopolski na bazie j. angielskiego proponuje model dający się zastosować do wszystkich języków nowożytnych), nie wspominając już o cennych artykułach w 2. już wydaniu *Routledge Encyclopedia of Language Teaching and Learning* (red. Michael Byram i Adelheid Hu). Skorzystanie z przytoczonych tu prac byłoby pomocne szczególnie w pisaniu rozdziału czwartego, który jest próbą syntetyzacji metod nauczania języka obcego (w a konsekwencji także specjalistycznego). Przedstawiony opis metod i narzędzi w nauczaniu języka obcego jest katalogiem nie zawsze aktualnym, chociaż – przynajmniej – większość z nich dalej stanowi obiekt zainteresowania nauczycieli i jest stosowany zarówno na lekcjach, jak i lektoratach akademickich j. obcych.

Rzetelną, chociaż raczej tradycyjną, bo opartą na metodologii jeszcze dwudziestowiecznej, analizę terminów z obu badanych dziedzin specjalistycznych przynosi rozdział trzeci. Ta część pracy ma charakter zwięzłego i przydatnego przede wszystkim dla studentów neofilologii kompendium wiedzy terminologicznej. Zastosowana tu metodologia dyskursu nie budzi większych zastrzeżeń.

Ostatni rozdział prezentuje badanie empiryczne, których celem jest zbadanie trudności, barier i motywacji w uczeniu się języka obcego ogólnego i specjalistycznego (nazwanego tu „branżowym”), ujętych w sześciu punktach (s.150). Najbardziej interesującym w tej części jest

dobrze przemyślany ogłód wyników przeprowadzonej ankiety, prezentującej rzeczywisty stan problemów w uczeniu się języka niemieckiego – ogólnego i specjalistycznego. Lekturę znacznie ułatwiają dobrze sporządzone grafy statystyczne (posługuję się tu definicją prof. Marii Suheckiej). Wzorowo zaprojektowana ankieta przyniosła odpowiedzi na najistotniejsze pytania dotyczące sześciu założonych przez Autorkę hipotez dotyczących różnic strukturalnych pomiędzy językiem medycznym i ekonomicznym, trudności w uczeniu się tych języków, wpływu znajomości języka specjalistycznego (określenie „branżowy” uznaję za niezbyt precyzyjne) oraz barier komunikacyjnych i wpływu kompetencji językowych na szanse rozwoju kariery zawodowej. Hipotezy zostały w wyniku ankiety w pełni udowodnione.

Niedosyt budzi lakoniczna dyskusja, która jest raczej rekapitulacją pracy. Czytelnik oczekiwałby diagnozy i postulatów dotyczących optymalizacji procesu nauczania i dostosowania procesu dydaktycznego do potrzeb zawodowych (nie chodzi li tylko o specjalistów w zakresie języka medycznego i zarządczego, ale też o perspektywy komunikacyjne ludzi pracujących w obu dziedzinach – medycznej i ekonomicznej, na forum międzynarodowym. Pisali już o tym przed laty, m. in. Piotr Mamet, Andrzej Kątny i Franciszek Grucza. Swego czasu znana badaczka Susanne Göpferich w zredagowanej z Janem Engbergiem pracy *Qualität fachsprachlicher Kommunikation* (2004) posłużyła się zabawnym idiomem „Das enge Kleid der Fachsprache”, oddającym istotę języka specjalistycznego. Mam wrażenie, że owa „ciasna sukienka” nie zmieniła swego rozmiaru, co w praktyce oznacza konieczność aktualizacji wieloaspektowych (przede wszystkim lingwistycznych, komunikacyjnych i przekładoznawczych) badań języków specjalistycznych. Dobrze się stało, że pojawiła się praca, starająca się wnieść polski wkład w te badania.

3. Uwagi dotyczące kompozycji i techniki pracy naukowej

1. Praca ma także określone niedostatki techniczne: zbyt „rozdrobienie” poszczególnych części (rozdziały, podrozdziały, pod-podrozdziały, akapity). Przypisy są niejednokrotnie zbyt powierzchowne (brak stronic granicznych w przytoczonych artykułach zamieszczonych w pracach zbiorowych, imion autorów), Wiele do życzenia pozostawia także sama bibliografia, wszak winna być ona rejestrem zbiorczym wszystkich prac cytowanych lub przywoływanych w tekście rozprawy, ale także starannie przestudiowanych przez Autorkę dysertacji.
3. Stałym niedostatkiem prac doktorskich jest „młodzieńczy” chaos w odsyłaczach, przypisach i bibliografii. Zalecam ich uporządkowanie, przypominając jednocześnie, że rzetelność naukowa wymaga podawania w każdym adresie bibliograficznym nie

tylko miejsca wydania, lecz także nazwy wydawnictwa (w najnowszym piśmiennictwie polskim i europejskim wymóg ten jest w pełni spełniony). Dobrym zwyczajem jest też przytaczanie pełnego brzmienia imienia osób przywołanych w tekście (inicjały pozostawiamy w przypisach i bibliografii). Polecam rozważenie tych uwag podczas przygotowania pracy do ewentualnej publikacji.

4. Epikryza

Pracę Pani Magister Wędrychowicz uznać należy za udaną próbę systematyzacji dotychczasowych badań, podnoszących zagadnienie komunikacji w językach specjalistycznych, oraz prezentujących liczne problemy w akwizycji tych metajęzyków. Praca jest dojrzała i samodzielna, a określone „nieporadności metodologiczne” potwierdzają wytrwałość Autorki w dążeniu do wypracowania oryginalnego modelu badawczego. Adresatami monografii są nie tylko studenci, lecz także i nauczyciele języków specjalistycznych na różnych poziomach: od kursów dla pracowników pragnących poszerzyć swe horyzonty językowe w wykonywanym zawodzie – po nauczanie akademickie. Praca warta jest publikacji, jednakże po dokonaniu emendacji, uwzględniającej uwagi recenzenta.

Działając w trybie § 6 ustępy 1 - 6 Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 26 września 2016 w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz. U. z 2016 roku, poz. 1586), stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Katarzyny Wędrychowicz spełnia jednak wymogi, jakie stawia się tego rodzaju pracom w trybie art. 13 ustęp 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2016 roku, poz. 882) i wnoszę do PT Rady Naukowej Instytutu Filologii Germańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego o dopuszczenie magister Katarzyny Wędrychowicz do publicznej obrony jej rozprawy doktorskiej i dalszych etapów przewodu.

Opole, 14 sierpnia 2018

